

Helsinški bilten

**HELSINŠKI ODBOR
ZA LJUDSKA PRAVA U SRBIJI**
Rige od Fere 20, Beograd;
tel. 011/3032-408; fax. 2639-437;
e-mail: office@helsinki.org.rs
http://www.helsinki.org.rs

BR.80 // AVGUST 2011.

KOSOVO: NEODRŽIVOST STATUSA QUO

Eskalacija krize na graničnim prelazima Brnjak i Jarinje (juli-avgust 2011) zbog carinskih pečata na dramatičan način je pokazala suštinski problem između Beograda i Prištine i stavila ga na dnevni red: sever Kosova. Održavanjem statusa quo na severu Kosova Beograd pokušava da izdejstvuje podelu Kosova.

Nekoliko meseci pre eskalacije krize više zvaničnika u Beogradu (najotvorenije, zamenik premijera i potpredsednik Vlade Ivica Dačić) izašlo je u javnost sa predlozima o podeli, što je pratila i odgovarajuća medijska promocija.

Nije reč, međutim, samo o suverenitetu, nego i određenoj finansijskoj dobiti pojedinih grupa iz Srbije i tzv. kontroverznih poslovnih ljudi. Srbija dosta dugo ne dozvoljava prolaz robe sa Kosova, dok je njena roba nesmetano stizala na Kosovo.

Osim toga ima i Albanaca koji bi želeli da se vrate na područje severno od Ibra, ali to još uvek ne mogu.

Što se tiče carinskog pečata, Beograd je propustio priliku da zajedno sa EU i sa kosovskim vlastima nađe rešenje koje bi omogućilo da se ubire carina ne samo za kosovski nego i za srpski budžet - i što je još važnije, obezbedi naplata PDV.

HRONOLOGIJA DOGAĐAJA

Neposredni povod za incidente na severu Kosova bio je pokušaj specijalnih jedinica kosovske policije ROSU da (25. jula) uspostave graničnu kontrolu na punktovima Brnjak i Jarinje koju su do tada obavljali srpski policajci u sastavu Kosovskih policijskih snaga (KPS). „Samoorganizovani“ Srbi-meštani su ih masovnim okupljanjem i podizanjem barikada u tome sprečili. U tom pokušaju poginuo je jedan kosovski policijac.

Pregovori predstavnika Vlade Srbije, vođe pregovaračkog tima u dijalogu sa Prištinom Borislava Stefanovića, i ministra za Kosovo i Metohiju Gorana Bogdanovića i komandanta KFOR Erharda Bilera počeli su u napetoj, ali mirnoj atmosferi. Međutim, nasilno paljenje i rušenje graničnih kontejnera na prelazu Jarinje dovelo je gotovo do oružanog sukoba. Napad je izvela oveća grupa maskiranih mladića sa kapuljačama, koje je i zvanični Beograd odmah nazvao „grupom huligana“.

U vezi sa tim napadom i dalje su ostali nerazjašnjeni detalji. Sa jedne strane, gotovo je neobjašnjivo kako su, na barikadama okupljeni Srbi uspeali da specijalne jedinice policije ROSU spreče da zauzmu granične prelaze, a nisu uspeali da zaustave „grupu huligana“ (na koje su navodno, apelovali da ne pribegavaju nasilju).

Nije jasno ni ko je organizovao huligane i otkuda su došli. Prema nekim saznanjima,¹ nasilnike je organizovao biznismen iz Mitrovice, Veselinović, koji se bavi švercom akcizne robe i, inače je poznat organima gonjenja. Pozivajući se na iskaz anonimnog Mitrovčanina nedeljnik NIN piše da su „huligani“ „uvezeni“ iz Srbije.² Direktor Policije Srbije Milorad Veljović tvrdio je pak da „huligani“ nikako nisu mogli da dođu iz Srbije.

Čitava operacija imala je efekat, kad je reč o Beogradu „pucnja u sopstvenu nogu“. Međunarodna zajednica koja je do tada i prema nastojanju Prištine da uz pomoć specijalaca zauzme granične prelaze, zvanično iskazivala rezervu, nije stala na stranu Beograda i tako pokopala nade Beograda da će u ovom konfliktu biti na njegovoj strani.

Slanje dodatnog kontingenta NATO snaga kao podršku KFOR bilo je najasnija poruka međunarodne zajednice da neće tolerisati takve incidente. Pokazalo se i da srpski pregovarači (apelujući na meštane da ostanu na barikadama) ne mogu ostvariti „povratak na stanje od pre 25. jula“. To su prvi shvatali Stefanović i Bogdanović, kojima u nedelju 31. jula, vojnici KFOR nisu dozvolili da na Kosovo uđu na graničnom prelazu Jarinje.

Zahtev Beograda da se povodom „jedностранog pokušaja Prištine da zauzme granične prelaze“ održi vanredna sednica Saveta bezbednosti nije uvažen. U Njujorku je samo održan konsultativni sastanak iza zatvorenih vrata, kome ministar spoljnih poslova Srbije Vuk Jeremić nije prisustvovao, jer mu nije bilo dozvoljeno.

BEOGRAD: ODGOVORNOST KOSOVA

Za najnoviju eskalaciju zvanični Beograd je optužio Prištinu, u prvom redu kosovskog premijera Hašima Tačija po čijem su nalogu jedinice

1 Novi magazin, 4. avgust, 2011.

2 „Ne znam samo što su ti Beograđani dolazili. Ko da mi ovde ne možemo sami da se snađemo. Došli su, zapalili prelaz i vratili se kući. A, mi, ostajemo sami sami sa svojim problemima, a oni će po Beogradu da pričaju 'išli smo da branimo Kosovo'. E, pa tako se ne radi“... NIN, 4. avgust 2011.

specijalne policije Kosova, ROSU 25. jula pokušale da zaposednu granične prelaze Brnjak i Jarinje. Preko ovih graničnih prelaza severna Mitrovica i tri ostale opštine sa srpskom većinom imaju najkraću vezu sa Raškom i Novim Pazarom, odnosno sa centralnom Srbijom.

Razvoj događaja na terenu i njegovo medijsko praćenje otvorio je dilemu o tome da li je u Beogradu ponovo došlo do radikalizovanja nacionalne politike. Izjava zamenika premijera Ivica Dačić, po kojoj je „moguće i razići se sa Evropskom unijom“³ teško se može smatrati racionalnom politikom, kako na unutrašnjem tako i na regionalnom planu. Indikativno je, kao i u svim ranijim situacijama u vezi sa Kosovom, da je Milorad Dodik izašao sa novim predlozima o Bosni. Ovom prilikom se založio za to da se Bosna uredi kao unija (poput Srbije i Crne Gore 2003).

DRUGI UGAO

O najnovijim zbivanjima na severu Kosova postoji i druga „škola mišljenja“ koja akciju prištinske vlade i međunarodnih snaga smatra dogovorenom (i) sa Beogradom. Preuzimanjem graničnih prelaza koje su do 25. jula nadzirale policajci Srbi iz sastava policijskih snaga Kosova (KPS), kontingent Ujedinjenih nacija, KFOR bi praktično, eliminisao dosadašnju srpsku kontrolu graničnih i carinskih punktova. U sledećoj fazi, jednostavno bi je predao kosovskim institucijama. Srbija bi na taj način sačuvala obraz pred domaćom javnošću i pred kosovskim Srbima. Zvanični Beograd bi tada mogao da kaže da se sever Kosova više nije mogao braniti, jer se ne može ratovati protiv „celog sveta“ (što je 1999, pokušao Slobodan Milošević).

Osim što se u svim izjavama apelovalo na mir, suzdržanost, dijalog i kompromis, čak je i

3 Predsednik Socijalističke partije Srbije Ivica Dačić koji poslednjih meseci daje kontroverzne izjave o Kosovu, odgovarajući na pitanje povodom eventualnog uslovljavanja prijema Srbije u EU, priznavanjem Kosova, rekao je da, „ako nam priznanje Kosova postave kao uslov, onda je bolje da se na vreme rastanemo“; prema Danasu, 6-7. avgust, 2011.

FOTO: MARKO ĐURICA

deklaracija Skupštine Srbije, usvojena povodom kosovske krize gotovo ritualna. Konačno, žestina sa kojom konzervativni blok kritikuje vlast zbog „bedne reakcije“ na „najkrupnije državno pitanje“⁴ sluti da bi u tome moglo biti i neke istine.

Aktuelna situacija na severu Kosova je pokazala da je zvanični Beograd talac paralelnih struktura vlasti na severu Kosova koje je sam formirao i održavao duže od decenije. S obzirom na tesnu vezu sa kriminalom koji praktično gospodari ovim područjem, demontaža ovih struktura neće biti jednostavna, jer se one neće lako odreći koristi koje imaju od nelegalnog stanja, šverca i korupcije.

Međutim, prihvatanjem iznudenog raspleta po kome kontrola nad graničnim prelazima Brnjak i Jarinje do daljnjeg ostaje u rukama KFOR, a preko njih će iz Srbije moći da se uvozi samo humanitarna pomoć svedoči o limitiranom manevarskom prostoru Beograda.

Ekonomska i socijalna situacija ukazuje na to da Srbija nema alternativu EU i zato Beograd ne želi da mu izmakne status kandidata koji očekuje ove jeseni. Zbog toga su i Vlada i predsednik Republike Boris Tadić založili svoj autoritet da političke predstavnike Srba sa severa Kosova ubede u

neophodnost sprovođenja (uklanjanje barikada sa puteva) sporazuma postignutog u trouglu: komandant KFOR Erhard Biler – pregovarači Vlade u Beogradu (Borislav Stefanović i Goran Bogdanović) – Vlada Kosova (Hašim Tači).

SKUPŠTINA SRBIJE

Skupština Srbije je 30. jula održala posebnu sednicu posvećenu zbivanjima na Kosovu i rasprava je trajala 11 sati. Završila se „mlakom“ deklaracijom kojom se osuđuju „privremene institucije u Prištini“ koje su „nasilno pokušale da promene realno stanje na terenu“, i „svako nasilje“ na Kosovu. Deklaracijom se poziva da se „kriza reši mirnim putem“⁵.

Deklaracija je usvojena relativno velikim brojem glasova (181), jer su za nju, osim poslanika vladajuće koalicije glasali i poslanici Srpske napredne stranke, kao i Srpske radikalne stranke i Nove Srbije. (Protiv su bili jedino poslanici Liberalno-demokratske partije, Demokratske stranke Srbije i jedini poslanik – predstavnik albanske manjine sa juga Srbije, Riza Haljimi).

Poslanicama se obratio i predsednik Republike Boris Tadić sa izuzetno pomirljivim govorom koji

4 Pečat, 5. avgust 2011.

5 Prema Danasu, 1. avgust 2011.

ukazuje na pravac kojim njegova administracija namerava, ili je, objektivnom ekonomsko-socijalnom situacijom primorana da ide. Kako je Tadić rekao, „Srbija je zemlja mira. Neće voditi rat. To je naš najjači argument i centralna tačka naše politike. Parlament, Vlada i predsednik su sa Srbima na KiM koji se nalaze pred ozbiljnim iskušenjima. Samo kroz dijalog Srbi mogu imati budućnost i samo u Evropskoj uniji možemo da rešimo naše suštinske probleme“.⁶

Iako se nekoliko dana nakon eskalacije krize na severu Kosova, kao medijator u pregovorima pojavio i posrednik u dijalogu Beograd-Priština, izaslanik EU Robert Kuper, suštinskim pregovorima o rešavanju krize rukovodio je komandant KFOR Erhard Biler. Dogovor u 11 tačaka postignut je konačno 5. avgusta. Po njemu, granični prelazi Brnjak i Jarinje su delimično vojne zone, kontrolu na njima obavlja KFOR, a osim putničkog saobraćaja dozvoljen je još samo uvoz humanitarne pomoći (u koju spada i hrana). Takođe, prema dogovoru, Srbi moraju ukloniti barikade sa puteva koji od graničnih prelaza Brnjak i Jarinje vode prema Mitrovici.

Politički predstavnici Srba na Kosovu, zatečeni neispunjenim obećanjem da će „stanje biti vraćeno na ono od pre 25. jula“, najpre su odbili da nalože uklanjanje barikada. Nakon sastanka sa predsednikom Republike Tadićem, u nedelju 7. avgusta predsednici četiri srpske opštine na severu Kosova (Mitrovica, Leposavić, Zubin Potok i Zvečan) najavili su spremnost da se barikade uklone. Iako lokalne opštinske skupštine nisu o tome donele odluku, jer su održavanje zajedničke sednice blokirali odbornici Demokratske stranke Srbije (kako tvrde i predstavnici Vlade Srbije, postupajući „po instrukcijama iz Beograda“), barikade su uglavnom uklonjene.

⁶ Večernje novosti, 31. jul 2011.

MEDIJSKO PRAĆENJE KRIZE

Većina medija i štampanih i elektronskih prenosi-la je izveštaje „sa barikada“, o odlučnosti Srba na barikadama da istraju, incidentima koji se učestalo događaju Srbima u enklavama, naporima srpskih pregovarača da „vrate stanje na ono od pre 25. jula“. Sa posebno dramatičnim nabojem izveštavalo se o navodnoj nestašici hrane i lekova do koje je došlo zbog blokade uvoza robe iz Srbije. Mediji su praktično, kao i uvek do sada, učestvovali (zajedno sa vlastima) u manipulisanju građanima na Kosovu. To prvenstveno važi za održavanje lažne nade da će sve biti „kao nekad“, odnosno da će se Beograd, kao jedini garant njihove egzistencijalne sigurnosti, pobrinuti za rešavanje svih njihovih problema.

Neke stvari su se i prećutkivale kako bi se stvorila slika da Beograd ima prednost. Ilustracije radi, Javni servis, RTS izbegao je da gledaocima saopšti da vojnici KFOR nisu dozvolili Stefanoviću i Bogdanoviću prelaz na Jarinju. Mediji bliski nacionalističko-konzervativnom bloku, poput nedeljnika *Pečat*, navijali su za pobunjenike i tvrdili da su njihovom akcijom čelnici režima „zatečeni usred procesa definitivne predaje i izdaje Južne srpske pokrajine“.⁷

Pečat je razočaran i ponašanjem poslanika Skupštine Srbije zbog toga što se „deklaracijom odgovara na oružje“. Najžešće je kritikovao predsednika Tadića zbog njegove mirotvornosti, iskazane pred poslanicima Skupštine Srbije.⁸

⁷ *Pečat*, 4. avgust 2011.

⁸ „Reč ‘mir’ (uz varijacije poput ‘miroljubiva politika’) dok specijalci Hašima Tačija na Kosovu podižu borbenu gotovost, a KFOR dobija dozvolu da puca u Srbe samo ako nađe za shodno, u govoru srpskog predsednika izgovoreno je 27 puta. Mada ko je slušao Tadića u Skupštini, a ne zna da je Boris Tadić predsednik Srbije teško da bi to uvideo iz njegovog govora jer je mnogo više pažnje, dok mu gori zemlja na čije se očuvanje zakleo, posvetio regionu Zapadnog Balkana; ‘ovaj region’, bivša Jugoslavija i Zapadni Balkan spomenuti su 18 puta, naspram tek pet puta spomenutih srpskih nacionalnih interesa...“ *Pečat*, 4. avgust 2011.

UZDRŽANOST RUSIJE

Zvanična Moskva nije ovom prilikom pokazala veliki entuzijazam u podršci „srpskoj stvari“ na severu Kosova. Istina, podržala je u Njujorku zahtev Beograda za održavanjem vanredne sednice Saveta bezbednosti (SB), ali je verovatno i sama bila svesna da to SAD i druge članice SB neće podržati. Vuk Jeremić nije prisustvovao konsultativnoj sednici Saveta bezbednosti o Kosovu zato jer Rusija nije insistirala na tome.

Bez veće reakcije prošao je i apel političkih rukovodilaca Srba sa severnog Kosova Rusiji (i Kini) da zaštite njihova prava i interese. Indikativno je da ni otvoreno pismo nekolicine nacionalističkih delatnika (oko 20 njih) iz Beograda upućeno ruskom premijeru Vladimiru Putinu⁹, nije naišlo na veliki odjek. U nekim ranijim sličnim prilikama, poput „inicijative 200 intelektualaca“ protiv pristupanja Srbije NATO, broj potpisnika bio je znatno veći. Inače, u pismu Putinu naglašava se da se od Rusije, kao stalne članice Saveta bezbednosti, očekuje da inicira rezoluciju „o stanju na Kosovu i Metohiji i permanentnom terorizmu nad srpskim i nealbanskim življem“.

Aktivan je bio samo ruski ambasador u Beogradu Aleksandar Konuzin. Osim što je prisustvovao zasedanju Skupštine Srbije kada se raspravljalo o Kosovu, za *Večernje novosti* izjavio je, povodom odluke NATO da na Kosovo pošalje dodatni kontingent, da je „u toku velika antisrpska kampanja“.¹⁰

Ministrastvo spoljnih poslova Rusije u jedinom saopštenju (kojim se oglasilo tek nakon postizanja trojnog dogovora na Kosovu) poziva EU, NATO i UN da preduprede eventualni novi pokušaj Prištine da „silom povрати kontrolu na teritorijama sa većinskim srpskim stanovništvom na Kosovu“. Portparol ministarstva Aleksandar Lukašević smatra da su „veliki izgledi da će uprkos sporazumu

9 Otvoreno pismo Vladimiru Putinu, preneto u Pečatu 5. avgusta 2011, potpisalo je tek dvadesetak nacionalističkih „uglednika“, među kojima i Smilja Avramov, Kosta Čavoški, Dragan Nedeljković, Marko Jakšić, Radomir Smiljanić i drugi.
10 *Večernje novosti*, 4. avgust 2011.

o uzdržavanju od vojnih akcija od 5. avgusta Priština pasti u iskušenje da ponovo silom uspostavi kontrolu nad srpskim stanovništvom na Kosovu“¹¹.

EU, SAD I NEMAČKA

Poseta ministra spoljnih poslova Nemačke Vestervelea Kosovu pokazuje da je EU, posebno Nemačka i Velika Britanija, zainteresovana za stabilizaciju prilika na Kosovu. Posle sastanka sa premijerom Kosova Hašimom Tačijem, Vestervele je pozvao zemlje EU da priznaju Kosovo i kazao da je karta Zapadnog Balkana konačna i da se nikada neće dovesti u pitanje granice balkanskih država. Takođe je istakao da je značajno da se dijalog Kosova i Srbije o tehničkim pitanjima nastavi što je pre moguće. Vestervele je ocenio da je neophodno da se sva otvorena pitanja i nesporazumi rešavaju razgovorima i da se obaveze preuzete tokom dijaloga dve zemlje, ali i rešavanja krize na severu Kosova realizuju.¹² Angela Merkel, kancelarka, dolazi u posetu Beogradu što je takođe prilika da pošalje jasna poruka o očekivanju EU u pogledu Kosova.

U autorskom tekstu nemačkog i britanskog šefa diplomatije Vestervelea i Hejga, objavljenom u Frankfurter algemajne cajtungu, traži se od Kosova i Srbije da za svoje probleme nadju rešenje koje poštuje granice Kosova.¹³

Pomoćnik američkog državnog sekretara Tom Kantrimen zatražio je da se nesporazumi rešavaju mirnim putem i da Srbi uklone blokade puteva. Rekao je „Barikade treba što pre treba da se uklone. Neprihvatljivo je za SAD da Kfor ili Euleks na Kosovu ili Srbiji budu smatrani za neprijatelje“. On je takodje kritikovao izjave iz Beograda o eventualnoj podeli, jer kako je istakao „SAD su protiv podele Kosova i taj stav je dobro poznat, o

11 *Politika*, 11. avgust 2011.

12 <http://www.politika.rs/rubrike/Politika/Vestervele-Dijalog-nastaviti-sto-pre.sr.html>

13 http://www.slobodnaevropa.org/content/kosovo_srbija_kriza_daniel_serwer/24292325.html

tome niti će se razgovarati niti će biti tema razgovora Kosova i Srbije.¹⁴

Analitičar Morton Abramovic ističe da sve "dok se ne reši problem severnog Kosova, vrlo je verovatno da se neće razrešiti ni problemi u Bosni". On smatra da je ključni problem srpska politika na Kosovu i u Bosni i dok se ti problemi ne reše, odnosno dok se ta politika ne promeni, neće biti progressa.¹⁵

Danijel Server, predavač na Hopkins univerzitetu, smatra da bi podela Kosova bila snažan faktor destabilizacije regiona. Zbog svega ne vidi kakvu korist Srbija za sebe vidi u vođenju takve politike. Međutim, ukoliko to i nadalje bude činila Evropska unija će joj jednostavno poručiti da će na učlanjenje u njene redove morati malo duže da pričekati.¹⁶

ZAKLJUČAK

Kriza na severu Kosova pokazala je potencijalnu eksplozivnost održavanja statusa quo i opstanka paralelnih institucija u četiri tamošnje opštine. I započeti tehnički pregovori između Beograda i Prištine praktično se na svakom koraku spotiču upravo zbog neodrživosti ovakvog stanja koje preduko traje.

Stalna napetost između Srba i Albanaca na Kosovu pretvara se u zamrznuti konflikt. Takvo stanje na dugi rok nosi velike opasnosti.

Nedavna eskalacija stavila je na dnevni red pitanje severa Kosova pošto Beograd nikad nije povukao svoje paralelne organe vlasti sa severa Kosova. Insistiranje na podeli pretilo da Srbija bude okrivljena za konsekvantnu destabilizaciju Makedonije, Bosne, ali i same Srbije.

Kontrola granice i carina imala bi pozitivne efekte za obe strane. Pre svega to znači i eliminaciju organizovanog kriminala, šverca, ilegalne trgovine na Balkanu. Istovremeno labavi vezu između organizovanog kriminala i političara. Na ilegalnoj trgovini počiva socijalna i politička moć među Srbima i među Albancima. Posebno među Srbima na severu i s njima povezanim partijama u Beogradu, koje ne dozvoljavaju normalizaciju stanja, jer je za njih vladavina prava neprihvatljiva.

Stavljanjem carinskih prelaza pod kontrolu KFOR i sprečavanje vraćanja na prethodno stanje stekli su se uslovi za postepeno stavljanje severa Kosova pod kontrolu prištinskih vlasti i sprovođenje Ahtisarijevog plana i na severu Kosova. To olakšava položaj Beograda jer je status quo severa Kosova ugrožavao i aktuelnu vladu koja nije bila spremna da sama napravi iskorak u pravcu rešenja problema.

Letnja eskalacija stvorila je nove preduslove za dijalog Beograd-Priština i otvara prostor za šutinsko pomeranje na pitanjima od obostrane koristi.

¹⁴ <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/269322/>

Kantrimen-Naredni-dani-vazni-za-evropske-integracije-Srbije

¹⁵ Politika, 6. avgust 2011.

¹⁶ http://www.slobodnaevropa.org/content/kosovo_srbija_kriza_daniel_serwer/24292325.html